

Možnosti použití maloobchodní funkce sídel pro hodnocení jejich postavení v hierarchii sídelního systému ČR

Mgr. Vladan Hruška
Geografický ústav PřF MU

Význam středisek pro region

- od dob průmyslové revoluce dochází ke koncentraci nejen obyvatelstva, ale i ekonomických činností do středisek, která si vzájemně vytvářejí sféry jejich vlivu
- studium zákonitostí utváření a uspořádání nodálních regionů již od počátku geografie jako vědní disciplíny
- J. H. von Thünen 1826 – model využití zemědělské půdy (H. Heineberg 2007), teorie centrálních míst - W. Christaller (1933), dále mj. A. Lösch 1944 (Blažek, Uhlíř 2002)
- úspěšné jádro – úspěšný region
 - teorie růstových pólů – Perroux (1950)
 - teorie růstových center a růstových os – Boudeville (1966)

Vymezení středisek

- dle jejich pracovní, obytné či obslužné funkce
- počet obyvatel, obsazená pracovní místa, dojíždka za prací – data ze sčítání obyvatelstva
- dojíždka za službami, obslužná zařízení – téměř nejsou data – poslední komplexní popis maloobchodní a obslužné funkce středisek na území ČR - J. Maryáš (1988)

Obslužná funkce sídel

- správní funkce
- vzdělávací funkce
- zdravotnická funkce
- **maloobchodní funkce**
- aj.

Maloobchodní funkce sídel

- Velice silný vztah mezi maloobchodní sítí a sídlem, vybavenost sídla maloobchodem velice silně ovlivňuje jeho přitažlivost a význam a naopak. Čím větší je sídlo, tím více maloobchodních jednotek i jejich druhů sídlo obsahuje (Szczyrba 2000, 2006).

Pracovní předpoklady

- Využití lokalizace širokosortimentních maloobchodních jednotek zahraničních řetězců pro popis atraktivity sídla (obslužná střediskovost)
- Na lokalizaci maloobchodních prodejen má primární vliv jen atraktivita sídla (tedy jeho postavení a význam v sídelním systému), sekundárně (a dočasně) pak i kupní síla obyvatelstva v místě.

Pracovní předpoklady

- ***Kvalita a kvantita širokosortimentních zahraničních maloobchodních jednotek v sídle charakterizuje i velikost jeho maloobchodní funkce.***
 - diskontní prodejny, supermarkety a hypermarkety byly v roce 2009 z 82 % nejoblíbenějšími místy nákupu potravin v ČR (INCOMA GfK 2009 b)
 - jejich tržní podíl (nejen co se týče potravin, ale celkového sortimentu) zde dokonce činil 92 % ze všech tržních formátů (Z. Skála 2009).

Hypotézy

- Příspěvek se snaží potvrdit či vyvrátit následující hypotézu:
 - *Vybavenost středisek maloobchodními jednotkami zahraničních řetězců je závislá na jejich poloze v sídelním systému a na kupní síle obyvatelstva.*
 - *Maloobchodní funkce sídla neodpovídá plně jeho obytné funkci.*

Data

- počet MOJ všech širokosortimentních zahraničních řetězců na českém trhu
- zdroj: webové stránky jednotlivých řetězců k prosinci 2008

Tab. 1: Širokosortimentní zahraniční maloobchodní řetězce v České republice v roce 2008

Pořadí v rámci TOP 50 [*]	Společnost	Tržby v mld. Kč	Počet prodejen	Kategorie
1.	TESCO STORES CR, a.s.	47,0**	112 - Tesco hypermarket (60) Tesco supermarket (41) Tesco OD (6) Tesco Expres (5)	hypermarket supermarket hypermarket supermarket
2.	AHOLD CR, a.s.	44,0**	297 - Hypernova (58) Albert (239)	hypermarket supermarket
4.	KAUFLAND ČR, v.o.s.	37,0**	86	hypermarket
5.	GLOBUS ČR, k.s.	25,4	13	hypermarket
6.	PENNY MARKET, s.r.o.	20,0**	193	diskont
7.	BILLA, spol. s r.o.	18,5**	174	supermarket
8.	LIDL ČR, v.o.s.	17,5**	196	diskont
10.	PLUS-DISCOUNT, spol. s r.o.	14,0**	143	diskont
11.	SPAR Česká obchodní spol. s r.o.	13,0**	31 - Interspar (27) Spar (4)	hypermarket supermarket
celkem		236,4	1245	

Zdroj: INCOMA GfK 2009 a, internetové stránky maloobchodních řetězců v prosinci 2008

* pořadí v rámci padesáti nejvýznamnějších obchodů resp. obchodních řetězců dle tržeb v ČR v roce 2008

** odhad INCOMA GfK

Metody – vymezení aglomerací

- vymezeno 12 aglomerací (v tabulkách dále budou tyto územní jednotky, s výjimkou posledně dvou jmenovaných dvojic, označeny jádrovým sídlem se zkratkou SUB):
 - Beroun + Králův Dvůr,
 - Brno + Modřice,
 - Karlovy Vary + Jenišov,
 - Mladá Boleslav + Kosmonosy,
 - Olomouc + Velký Týnec,
 - Ostrava + Havířov + Petřvald,
 - Plzeň + Chotíkov + Třemošná,
 - Praha + Čestlice + Hostivice + Jesenice + Roztoky + Říčany + Vestec,
 - Ústí nad Labem + Trmice,
 - Uherské Hradiště + Kunovice + Staré Město u Uherského Hradiště,
 - Chomutov + Jirkov,
 - Zlín + Otrokovice.

Metody – přiřazení vah

- kvantita (počet prodejen) vs. kvalita (formát) prodejen
- každému z druhů jednotek přiřazená váha odvozená z oblíbenosti jednotlivých formátů prodejen zjištěných INCOMA GfK (2009 b).
 - hypermarket - váha 1 (oblíbenost 43 %),
 - diskonty - 0,53 (oblíbenost 23 %),
 - supermarkety - 0,37 (oblíbenost 16 %).
- Součtem těchto součinů všech maloobchodních formátů v sídle a příslušných vah získáme maloobchodní vybavenost (dále MO vybavenost) sídla.

Tab. 2: MO vybavenost středisek ČR k 31.12.2008 širokosortimentními maloobchodními jednotkami zahraničních řetězců

Název střediska	Počet obyvatel	MO jednotky			MO vybavenost	Název střediska	Počet obyvatel	MO jednotky			MO vybavenost
		DS	SM	HM				DS	SM	HM	
Praha + SUB	1 269 351	52	108	29	96,52	Znojmo	34 759	2	2	4	5,80
Brno + SUB	374 893	9	40	14	33,57	Opava	58 807	2	2	4	5,80
Ostrava + SUB	398 351	9	16	13	23,69	Kroměříž	29 046	3	3	3	5,70
Plzeň + SUB	175 028	8	10	8	15,94	Ceská Lípa	38 318	2	3	3	5,17
Liberec	100 914	5	8	7	12,61	Děčín	52 282	1	4	3	5,01
Ceské Budějovice	94 936	5	8	6	11,61	Beroun + SUB	25 165	3	3	2	4,70
Olomouc + SUB	102 724	5	9	5	10,98	Kolín	31 104	3	3	2	4,70
K. Vary + SUB	52 135	5	4	6	10,13	Písek	29 972	3	0	3	4,59
Hradec Králové	94 497	3	4	7	10,07	Hodonín	25 687	2	1	3	4,43
Zlín + Otrokovice	94 398	4	7	5	9,71	Karviná	62 661	2	1	3	4,43
Ústí n. L. + SUB	98 492	6	3	5	9,29	Chrudim	23 374	3	2	2	4,33
Pardubice	89 892	4	4	5	8,60	Mělník	19 086	3	2	2	4,33
Most	67 438	6	2	4	7,92	Jablonec n. N.	45 254	3	4	1	4,07
Tábor	35 593	3	5	4	7,44	Havlíčkův Brod	24 668	3	1	2	3,96
Jihlava	51 143	3	5	4	7,44	Trutnov	31 039	3	1	2	3,96
U. Hradiště + SUB	38 045	3	4	4	7,07	Ceský Těšín	25 579	1	1	3	3,90
Třebíč	38 362	3	4	4	7,07	Zdár nad Sázavou	23 478	2	2	2	3,80
Frýdek-Místek	59 007	3	4	4	7,07	Sumperk	27 754	2	2	2	3,80
Chomutov + Jirkov	70 820	6	2	3	6,92	Svitavy	17 177	2	2	2	3,80
Kladno	69 906	5	5	2	6,50	Hranice	19 305	2	2	2	3,80
Cheb	34 873	3	2	4	6,33	Náchod	20 824	2	2	2	3,80
Teplice	51 416	4	3	3	6,23	Břeclav	24 242	2	2	2	3,80
Přerov	46 503	3	4	3	6,07	Jičín	16 745	3	0	2	3,59
Příbram	34 496	3	4	3	6,07	Kopřivnice	23 172	2	1	2	3,43
Prostějov	45 378	2	5	3	5,91	Vsetín	27 759	2	1	2	3,43
M. Boleslav +SUB	50 227	4	2	3	5,86	Jindřichův Hradec	22 457	2	1	2	3,43

Zdroj: ČSÚ 2009; vlastní zdroje

Tab. 3: Maloobchodní, obytná a pracovní funkce středisek ČR

středisko	funkce v % na CR			pořadí sídla v CR			středisko	funkce v % na CR			pořadí sídla v CR		
	MO	obyt.	prac.	MO	obyt.	prac.		MO	obyt.	prac.	MO	obytná	prac.
Praha + SUB	13,72	12,13	14,24	1	1	1	Opava	0,82	0,56	0,71	27	17	13
Brno + SUB	4,77	3,58	4,37	2	3	2	Znojmo	0,82	0,33	0,38	27	32	30
Ostrava + SUB	3,37	3,81	3,58	3	2	3	Kroměříž	0,81	0,28	0,35	29	37	34
Plzeň + SUB	2,27	1,67	1,92	4	4	4	Ceská Lípa	0,74	0,37	0,41	30	27	28
Liberec	1,79	0,96	1,05	5	6	9	Děčín	0,71	0,50	0,49	31	18	22
Ceské Budějovice	1,65	0,91	1,25	6	8	6	Kolín	0,67	0,30	0,38	32	34	31
Olomouc + SUB	1,56	0,98	1,27	7	5	5	Beroun + SUB	0,67	0,24	0,23	32	45	57
Karlovy Vary + SUB	1,44	0,50	0,57	8	19	17	Písek	0,65	0,29	0,31	34	36	43
Hradec Králové	1,43	0,90	1,17	9	9	8	Karviná	0,63	0,60	0,53	35	15	20
Zlín + Otrokovice	1,38	0,90	1,20	10	10	7	Hodonín	0,63	0,25	0,34	35	43	36
Ustí n. L. + SUB	1,32	0,94	0,92	11	7	11	Chrudim	0,62	0,22	0,27	37	52	48
Pardubice	1,22	0,86	1,00	12	11	10	Mělník	0,62	0,18	0,20	37	64	67
Most	1,13	0,64	0,61	13	14	15	Jablonec n. N.	0,58	0,43	0,47	39	25	25
Jihlava	1,06	0,49	0,66	14	21	14	Trutnov	0,56	0,30	0,34	40	35	37
Tábor	1,06	0,34	0,39	14	30	29	Havl. Brod	0,56	0,24	0,30	40	47	44
Frýdek-Místek	1,01	0,56	0,48	16	16	23	Ceský Těšín	0,55	0,24	0,17	42	44	78
Třebíč	1,01	0,37	0,37	16	26	32	Sumperk	0,54	0,27	0,34	43	39	35
Jh. Hradiště + SUB	1,01	0,36	0,42	16	28	27	Břeclav	0,54	0,23	0,34	43	49	38
Chomutov + Jirkov	0,98	0,68	0,55	19	12	18	Zdár n. S.	0,54	0,22	0,29	43	51	46
Kladno	0,92	0,67	0,61	20	13	16	Náchod	0,54	0,20	0,25	43	61	53
Cheb	0,90	0,33	0,32	21	31	40	Hranice	0,54	0,18	0,20	43	63	66
Teplice	0,89	0,49	0,48	22	20	24	Svitavy	0,54	0,16	0,19	43	70	71
Přerov	0,86	0,44	0,52	23	23	21	Jičín	0,51	0,16	0,22	49	74	60
Příbram	0,86	0,33	0,36	23	33	33	Vsetín	0,49	0,27	0,31	50	38	41
Prostějov	0,84	0,43	0,54	25	24	19	Kopřivnice	0,49	0,22	0,20	50	54	69
Ml. Boleslav + SUB	0,83	0,48	0,80	26	22	12	J. Hradec	0,49	0,21	0,26	50	57	52

Zdroj: vlastní výpočty, databáze POLYREG 2008

Závěr

- Metodická úskalí
- Lokalizační rozhodnutí
 - respektuje polohu sídla v sídelním systému, co se týče jeho vztahové provázanosti;
 - je tedy výrazně ovlivňováno i velikostí spádové oblasti daného střediska;
 - nebylo jednoznačně prokázáno, že respektuje kupní sílu obyvatelstva regionu, avšak nižší hodnoty maloobchodní funkce často dosáhla střediska ležící ve strukturálně postižených oblastech, kde je kupní síla obyvatelstva nižší.
- Rozdílnost maloobchodní funkce sídla od jeho funkce obytné je velká, proto při studiu střediskovosti sídel by neměla být opomíjena jejich obslužná funkce, neboť ta se může výrazně lišit od představ, které jsme si vytvořili na základě populační velikosti a pracovní funkci daného sídla.

Děkuji za pozornost!

